

משרד החנוך והחברות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל י ר נ ו ת ל ע י ר ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ
סניף העסקים ושמונה

שופטים (תשכ"ט)

כ' יס - כ
"בל תשחית"

א. שאלה כלליות במסגרת מצוה זו:
1) ספר החנוך: מצות לא תעשה תקכ"ט: שנמנענו מלכרות האילנות כשנצור על עיר, כדי להצר לאנשי העיר ולהכאיב לבוהם, ועל זה נאמר: "לא תשחית את עצה... ואתו לא תכרות" וכמו כן נכנס תחת זה הלאו שלא לעשות טרם הפסד, כגון לשרוף או לקרוע בגד, או לטבור כלי לבטלה וכל עניינים אלה וכל כיוצא שיהיה במ השחתה, ואמר ז"ל חסיד בגמרא: "והא קעבר משום 'בל תשחית'!" כרש המצוה ידוע, שהוא כדי ללמד בפשטנו לאהוב הטוב והתועלת ולהדבק בו ומתוך כך תדבק בנו הטובה ונרחיק מכל דבר השחתה, וזהו דרך החסידים ואנשי המעשה, אלהים השלום ושמחים בטוב הבריות, ומקרבין אותם לתורה, ולא אבדו אפילו גרגיר של חרדל בעולם, ויצר עליהם בכל אבדון והשחתה שיראו, ואם יוכלו להציל, יצילו כל דבר מהשחית בכל כחם; לא כן הרשעים אחיהם של מזיקין, שמחים בהשחתת העולם, והם משחיתים את עצמם, במדה שאדט מודד גם מודדין לו, כלומר: בה הוא דובק לעולם, וכענין שכתוב "שמח לאיד לא יבקה". והחפץ בטוב ושמח בו - נפשו תליו לעולם. זה ידוע ומפורסם.
רשב"ם ד"ה כי תצור אל עיר ימים רבים: ותצטרך לחנוך אילנות, לבנות כרים, דיק וסוללות.
ד"ה כי ממנו תאכל: שהרי צריכים לך למאכל, לאחר שתתפש העיר ותהיה שלך.

מה בין שניהם בפירוש טעם המצוה?

2) ר' יוסף בכור שור

ד"ה כי ממנו תאכל: ותתפרנס ממנו במצור

ד"ה כי האדם עץ הטדה: דהא עץ הטדה הוא האדם, כמו אדם עץ הטדה קרי, בין עץ מאכל בין אילן טרק ושניהם כאדם, לסייע לך לבא העיר מפניך במצור ללכדה: כמו (מלכים ב' כ"ד י') "ותבוא העיר במצור" - שנלכדה.

ו"חפץ מאכל" עץ ממנו תאכל ויספק לך מזונות. ואילן טרק שתבנה מטנו דייק וסוללה. במצא שניהם מסייעין לך, זה על שתאכל ממנו וזה על ידי שתבנה ממנו מצור.

ואז אם תקיים זה, "האדם עץ הטדה" - כאדם עץ הטדה לסייעך, "לבוא מפניך" ולהתגבר.

אבל אם תלך על אומה להשחיתה ולא לישב שם במצור, אז לאחר שתלכד העיר, תוכל להשחית אפילו עץ מאכל, אם אינה מארץ ישראל, כדכתיב גבי מואב, שאמר להם נביא (מלכים ב' ג' י"ט) "וכל עץ טוב תפילו וכל החלקה הטובה תכאיבו באבניה".

הכתב והקבלה ד"ה לא תשחית לנצוח:

... וטעם האיכור שאין ראוי לשמש בדבר מן הנבראים אל חיפך המכוון ממנו בבריאה, דוגמת אמרם (שמות פרק כ') "כי חרבך הנפת עליה ותחלליה" - המזבח נברא להאריך ימיו של אדם, והגרזל נברא לקצר ימיו של אדם, אינו בדיון שיונף המקצר על המאריך.

כן עץ המכוון בבריאיתו לעשות פרות למאכל בני אדם להחיותם, אין לעשות בו דבר המשחית את האדם וכאבדו.

(א) מה ההבדל בין שני פרשנים אלה בטעם האסור של "לא תשחית את עצה"?

(ב) מה ההבדל בין הטעם הניתן בספר החנוך (שאלה א 1) ובין הטעם הניתן בכתב והקבלה?

ב. לא תשחית את עצה לנדה עליו גרזן כי ממנו תאכל ואותו לא תכרת
סנחה בלולה (ר' אברהם רפא מפורסם)
 ד"ה את עצה: סגיד שאסור לקרץ אילן של מאכל אע"פ שהוא מן האויבים, כל שכן
 אם יהיה מישראל, כי כן דרך הלוחמים כמו שאמר (מלכים ב' ג' י"ט) "וכל
 עץ טוב תפילו", שהם משחיתים סביבות העיר כדי שלא יספקו להם לחם וטבון.
 וגם כדי שהסביבות יתאספו אל העיר וימתרו לאכול המזונות אשר בידם
 וימותו ברעב.
 ולמען ידעו כי המלחמה להם אינה בדרך הטבע, לכן צוה שלא ישחיתו.
 ד"ה כי ממנו תאכל: וזאת היא הבטחה רבה, שיכבשו את העיר ויאמז פריה.

מד"ל "המחודל": ד"ה כי ממנו תאכל ואותו לא תכרה:
 קלעריקוס והכורס פרושו אל תכרתהו, כי אולי תצטרך לו, כי יארכו ימי
 המצור ויחסר הלחם לאנשי המלחמה, ויצטרכו לפרות האילן. ודון יצחק
 (- אברבנאל) וספורנו ומנחה בלולה פרושו, כי ממנו תאכל כאשר תלכוד העיר,
 לכך לא טוב לך להשחיתו.
 ולדעתי לא לכך ניתנה התורה, כדי ללמד לבני אדם לעשות חשבונות
 להנאת עצמם. אבל בחיפז: לכך ניתנה לחזק בלבותנו החמלה והחנינה
 המתנגדות לתועלתנו. גם פילון גם יוסף פלאויוס פרושו המצוה הזאת מצד
 החמלה והרחמים והרחקת האכזריות.
 ואשר אני אחזה לי, כי עיקר המצוה הוא שלא יכרת העץ אחר שאכל
 מפרותיו, וזה אמנם כדי להרחיק את האדם ממדת כפוי טובה ולהרגילו
 כדי שיאהב את המיטיב לו, ולא ישליכנו אחר גונו בזמן שלא יקוה ממנו
 עוד תועלת. וקרוב לזה (דב' כ"א י"ד) "לא תתעמר בה תחת אשר עביתה".
 וקרוב לזה היה משל הדיוט אומר בימי חכמי התלמוד (בבא קמא צ"ב)
 "בירא דשחית מיניה - לא תשדי ביה קלא" (= בור ששחית ממנו - לא
 תזרוק בו אבן).

1. מה ההבדל בין שני המפרשים בפרוש הפעל בפסוק "כי ממנו תאכל"?
2. איזה משניהם גראה לך קרוב יותר לפשוטו של מקרא?
3. לדעת שד"ל יעזר פרושו לפסוקנו לישוב את הקושיה הגדולה על
 דברי אלישע מלכים ב' ג' י"ט.
 הסבר מה היא הקושיה ומה ישובת בעזרת פרוש שד"ל לפסוקנו?

ג. כי האדם עץ השדה:
תרגום אונקלוס: ארי לא כאנשא אילן חקלא, למיעל מקדמך בצירא.
רש"י: הרי "כי" משמש בלשון דילמא: שמא האדם עץ השדה להכנס בתוך המצור
 מפניך, להתיסר ביסורי רעב וצמא כאנשי העיר - למה תשחיתנו?
ראב"ע: כבר בארתי בספר היסוד כי יתכן בכל לשון לקצר, לאחוז דרך קצרה,
 כמו (שמואל א' ט"ז כ') "חמור לחם" - רק מלת "לא" לא יתכן להיות
 נחסרת, כי הטעם יהיה להיפך.
 ומדקדק גדול ספרדי אמר, כי חסר ה"א, וכן הוא: הכי האדם עץ השדה
 וזה הטעם איננו נכון בעיני, כי מה טעם לומר: לא תשחית עץ פרי,
 כי איננו כבני אדם שיוכל לברוח מפניך?
 ולפי דעתי שאין לנזן צורך לכל זה, וזה פרושו:
 כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות, כי האדם עץ השדה. והטעם: כי חיי בן
 אדם הוא עץ השדה. וכמ'גן (דברים כ"ד ו') "כי נפש הוא חובל";
 "ואותו לא תכרות" דבק עם "לבוא מפניך במצור". הנה לא תשחית עץ פרי
 שהוא חיים לבן אדם, רק מותר שתאכל ממנו ואסור לך להשחיתו, כדי
 שתבוא העיר במצור.
 והעד על זה הפירוש שהוא נכון, שאמר (פסוק כ') "וכרת וּבנית מצור".

1. האם סוטה רש"י מדברי התרגום אם לא?
 השוה תרגום אונקלוס:
 בר' י"ח כ"ה: דין כל ארעא ברם יעבד דינא.
 בר' ט"ט ט': לית מלכו דחזעזענינה.
 בר' כ"ז ל"ו: יאות קרא שמה
 בר' י"ג ט"ז: אשר אם יוכל איש לספר את עפר הארץ...
 כמה דלית איפשר לגבר
2. מהי טענת ראב"ע נגד תרגום אונקלוס?
3. האין פירוש ראב"ע דב' ל"ג ו' סוחר את פרושו כאן?
 ד"ה ויהי מתיו מספר: ואל יהי מתיו מספר, כמו (משלי ל' ג')
 "ולא למדתי חכמה". וכן פרושו לתהלים ט' י"ט ד"ה ותקוח
 עניים: לא תאבד לעד.
4. מה הדמיון לדעת ראב"ע בין פסוקנו ובין דב' כ"ד ו'?
5. באיזו מדה מן המדות שחתורה נדרשת בהן משתמש הראב"ע כאן
 כדי לפרש את פסוקנו?
6. מי הוא הנושא של "לבוא מפניך במצור" לפי דעת רש"י ומי
 הוא הנושא לפי פרושו של הראב"ע?
7. הראב"ע מביא כהוכחה לפרושו את פסוק כ' "וכרת וּבנית מצור" -
 שהי הוּכַחַה מִשֶׁם?

תשובה נא לשלוח לנחמה ליבוביץ קרית משה ירושלים.